

nakazili od vojska Hagnónova. Formión se svými šestnácti sty hoplity už v Chalkidě nebyl. /3/ Hagnón se tedy vrátil s loďmi do Athén, když asi za čtyřicet dní ztratil morem tisíc padesát hoplitů ze čtyř tisíc. Vojačí, kteří sem přišli dřív, zůstali v zemi a obléhali dál Poteidaion.

59 Po druhém vpádu Peloponnesanů změnili Athénané svůj názor, protože jejich země byla už podruhé vyplněna a na město doléhal současně mor a válka. /2/ Výtýkali Perikleovi, že je přemluvil k válce a že je kvůli němu postihly pohromy, a měli v úmyslu vyjednávat s Lakédaimoniany. Poslali k nim nějaké vyslance, ale nic nepořídili. Vůbec si nevěděli rady, co si počít, a doráželi na Periklea. /3/ Když Perikles viděl, že jsou rozhořčení na současný stav věci a že si počínají ve všem tak, jak očekával, svolal shromáždění občanů (byl ještě strategem) a chtěl jim dodat odvahu, uklidnit jejich hněv a vštípit jejich myslím větší jistotu a sebe-důvěru. Vystoupil tedy před shromáždění a promluvil asi takto.

60 „Poněvadž se proti mně obrátily výbuchy vašeho hněvu, jak jsem čekal (znám totiž jeho přičiny), svolal jsem kvůli tomu sněm, abych vám připomněl některé věci a abych vás pokáral, že se na mne neprávem hněváte a že se poddáváte neštěstí. /2/ Já si myslím, že je jednotlivcům víc na prospěch, jestliže je v pořádku obec jako celek, než jestliže se daří dobře jednotlivým občanům, ale ve svém úhrnu přicházejí ke škodě. /3/ Vždyť muž, jemuž osobně je osud nakloněn příznivě, stejně hynie, jestliže postihne zkáza jeho otcinu, avšak jestliže je nešťastný v obci šťastně, daleko spíš najde záchranu. /4/ Když je tedy město schopné unést neštěstí jednotlivců, kdežto každý jednotlivý občan její neštěstí unést nemůže, jak je možné, aby já všichni nepomáhali a chovali se tak, jak se nyní chováte vy? Sražení pohromami, které se snesly na vaše domy, opouštěte ochranu společných zájmů a vyčítáte mně, že jsem vám radil k válce, i sobě samým, že jste se spolu se mnou pro ni rozhodli. /5/ Jste rozzloubeni na mne, na člověka schopného myslím víc než kdokoliv jiný poznat, co je třeba, a vyložit vám to, na člověka milujícího obec a povzneseného nad svody peněz. /6/ Vždyť kdo pozná,

co je třeba, a nedokáže o tom podat jasně poučení, je na tom stejně, jako kdyby nic nepochopil. Kdo dokáže obojí, ale nemá rád obec, ten by nic obci prospěšného netekl. Kdo má i tuto vlastnost, lásku k vlasti, ale je ovládán penězi, prodal by všechno za toto jediné. /7/ A tak jestliže jste si mysleli, že mám tyto vlastnosti v míře jen o trochu větší než ostatní, a dali jste se proto přemluvit k válce, není správné, že jsem teď obviňován z nesprávného jednání.

61 Je jisté, že kdo má možnost volit mír nebo válku a jinak se mu vede dobře, byl by hodně hloupý, kdyby válčil; jestliže však je nutně buď okamžitě ustoupit sousedům a poslouchat je, nebo podstoupit nebezpečí a zvítězit, spš si zaslouží pokárání ten, kdo se nebezpečí vyhne, než ten, kdo je podstoupí. /2/ Já jsem stále týž a neměním své názory; vy jste však nedůslední, neboť jste se dali přemluvit v době, kdy jste byli v pořádku, a litujete toho, když jste utrpěli škodu, a můj návrh se vám v té vaší názorové nevyrovnanosti zdá nesprávný, protože nepřijemné následky cítí každý na sobě, kdežto k tomu, abysí všichni ujasnili, jaký z toho bude prospěch, je ještě daleko, a když na nás teď tak znenadán doléhl ten velký zvrat, je vaše mysl příliš slabá na to, aby vytvářela při svém dřívějším rozhodnutí. /3/ Důvěru v sebe sraží všechno, co je nenadálé, nečekané a nepředvídané, a u vás k tomu dochází kromě jiného především kvůli moru. /4/ A přece jako občané velkého státu vychovaní v zásadách odpovídajících této velikosti máte být ochotni podstoupit i největší zkoušky a nedopustit, aby se zhroutil vaše vážnost (lidé stejně tak považují za správné kárat toho, kdo ze slabosti zůstává něco dlužen své dobré pověsti, jako nenávidět toho, kdo z drzosti sahá po slávě, která mu nepatří), a máte překonat své osobní bolesti a víc usilovat o blaho celku.

62 Často jsem poukázal na to, jak neoprávněné jsou vaše obavy, že úsilí vynaložené na válku bude značné a že přesto nezvítězíme; musí vám stačit, co jsem o tom řekl při jiných příležitostech. Jen na jedno vás upozorním, o čem jste myslím nikdy nepřemýšleli a o čem jsem ani já ve svých dřívějších řečech nemluvil: na velikost naší říše. Ani teď bych se na to neodvolával, protože v tom je hodný kus vychloubání,

kdybych neviděl, že jste ubití víc, než se sluší. /2/ Vy se totiž domníváte, že vládnete jen svým spojencům, já vám však dokážu, že ze dvou částí světa, které se nabízejí lidem k využití, země a moře, jedna je pod vaší neomezenou svrchovaností, ať už jde o nynější oblast vašeho vlivu, nebo ať byste měli zájem ještě ji rozšířit; v této chvíli není na světě nikdo, ani perský král, ani žádný jiný národ, kdo by vás mohl zadržet, když plujete s celou svou námořní mocí. /3/ A tak tato moc není určena užíváním domů a půdy, jejichž ztráta se vám zdá důležitá. Nemí rozumně trápit se pro ně, spíše je třeba si pomyslet, že to je ve srovnání s naší mocí něco jako okrasná zahrádka, ozdoba poskytnutá nám našim bohatstvím, ziráty si nevšímat a uvědomit si, že svoboda nám tyto věci snadno znova opatří, jestliže se jí ujmete a zachráníme ji, kdežto budeme-li poslouchat jiné, přijdeme pravděpodobně i o to, co jsme předtím získali; je třeba si uvědomit, že se nesmíme ukázat v obou ohledech horší než naši otcové, kteří tyto statky nedostali od jiných, ale pořídili si je s vynaložením vlastní námahy, uchránili je a odevzdali je nám (je větší hanba něco mít a nechat si to vzít, než neuspět při opatrování něčeho), a že je třeba jít proti nepřítelům nejen plni jistoty, ale i pohrdání. /4/ Sebevědomí může vyrůst i ve zbabělém člověku, má-li štěstí, třebaže nemá rozum, pohrdání však je v tom, kdo si je jist, že je lepší než jeho protivník — a to je náš případ. /5/ A odvahu vyplývající z toho, že máme stejné štěstí jako ostatní, posiluje naději a nadřazenosti, které se méně opírá o naději, protože naděje je silná, když jsme v nejistotě, ale spíše o poznání prostředků, které máme po ruce, a toto poznání umožňuje s větší jistotou předvídat budoucnost.

63 Je správné, abyste pomáhali udržovat čest našeho města pocházející z vlády, kterou se všichni pyšní, a abyste se nevyhýbali námahám. — nebo se o tuto čest neucházejte! Nemyslete si také, že se teď bojuje jen o jednu věc, o otroctví místo svobody: jde i o zrátnu vládu a o nebezpečí hrozcí od těch, které jste si při vládnutí nepřátelili. /2/ Svě vlády se už nemůžete vzdát, i kdyby to snad někdo polekán nyníjšími poměry chtěl udělat a žít poctivě v klidu. Vaše vláda je už

spíš samovládou, a zmocnit se samovlády se zdá protiprávné, vzdát se jí nebezpečné. /3/ Kdyby takoví lidé přemluvili ostatní nebo kdyby se někde usadili a měli svou samostatnost, velmi rychle by město zničili, neboť lidé nečinní se nemohou zachránit, leda ve spojení s lidmi činnými, a sloužit a nevystavovat se nebezpečí může být užitečné městu, které je v poddanství, ne však městu vládnoucím.

64 Nenechte se svést spoluobčany, kteří mají takové nářozry, a vzhledem k tomu, že jste se pro válku rozhodli spolu se mnou, nebuďte rozháněni na mne, i když nepřítelé na vaší zem zaútočili a chovají se tak, jak je přirozené, když jste je nechtěli poslouchat, a i když nás ještě k tomu mimo očekávání postihla tato nemoc, jediná věc, se kterou jsme nepočítali. Víím, že právě kvůli tomu mě stihá nenávisť v míře mnohem větší, ovšem neprávem, ledaže byste mi na druhé straně přičítali na vrub i zásluhu za nečekané úspěchy. /2/ Co přičází od bohů, nutno snášet odevzdaně, co od nepřátel, statečně; to bylo vskutku kdysi zvykem v tomto městě — kéž vy tento zvyk nezrušíte! /3/ Uvědomte si, že naše město má nejslavnější jméno na celém světě právě proto, že se nepoddává pohromám a že obětovalo válce nejvíc životů a námahy, uvědomte si, že má ještě dnes v rukách největší moc, na kterou zůstane potomkům věčná památka, i kdybychom měli nyní trochu ustoupit (vždyť všechno je od přírody předurčeno k ústupu), ať už proto, že žádný jiný řecký stát nevládne většímu množství Řeků než my, nebo proto, že jsme se postavili proti nejmocnějším nepřítelům — ať už spojeným, nebo proti každému zvlášť — i že jsme bydlili v městě nejbohatším a největším. /4/ Pravda, člověk milující nečinnost by tohle asi pohaněl, kdo však má chuť sám něco dokázat, bude nás horlivě napodobovat, a jestliže někdo při tom nebude mít úspěch, bude nám závidět. /5/ Být nevádivě a probouzet nepřátelství, to byl vždy osud všech, kteří chtěli vládnout druhým; jenže kdo na sebe přivolává závist při usilování o nejvyšší cíle, rozhoduje se správně. Nenávisť netrvá dlouho, kdežto vážnost přítomná a sláva budoucí se udrží věčně v paměti. /6/ Vy si musíte předem rozvážit, co bude čestné v budoucnosti a nepřinese hanbu

v přítomnosti, a můžete si horlivostí získat obojí. K Lakedaimoňanům neposlejte vyjednávače ani nedávejte najevo, že vás nyní pohromy sklíču, protože ti, kteří se v něčísti nejméně trápí v duši a nejvíc se mu činem staví na odpor, jsou nej- silnější, ať to jsou státy, nebo jednotlivci.“

65 Takovou řeč se Perikles pokoušel uklidnit hněv, který k němu Athéňané cítili, a odvést jejich mysl od současných hrůz. /2/ Pokud jde o veřejná rozhodnutí, Athéňané jeho slova poslechl, neposlali už k Lakedaimoňanům vyjednávače a zvýšili válečné úsilí, soukromě se však trápili tím, co je postihlo, lid proto, že byl připraven i o ty skromné prostředky, které mval, boháči proto, že přišli o krásné statky na venkově s budovami a bohatým zařízením, a nejvíc proto, že měli válku místo míru. /3/ Jejich všeobecný hněv na něho nepřestal, dokud mu nedali peněžitou pokutu. /4/ Avšak ne- dlouho nato, jak už je dav nestálý, ho znova zvolili strategem a svěřili mu řízení celého státu. Ve svých soukromých bo- lestech už otupěli a soudili, že Perikles je nejvhodnější osobou, když jde o hájení zájmů celé obce. /5/ Po celou dobu, kdy stál v čele státu v míru, řídil jej umírněně a zajistil mu bezpečí, a pod jeho vládou dosáhl největší velikosti. Když pak vypukla válka, je zřejmé, že správně napřed poznal, v čem je jeho moc. /6/ Za války pak žil ještě dva roky a šest měsíců, a když zemřel, ukázala se jeho předvídavost stran války v ještě lepším světle. /7/ Řekl totiž, že Athéňané zvítězí, zůstanou-li klidní, budou-li pečovat o loďstvo, nebudou-li za války roz- šířovat svou říši a nevystaví-li své město nebezpečí. Oni však všechno dělali obráceně a poháněni soukromou ctižádostí a soukromými zisky se ke škodě vlastni i spojenců pustili do činnosti, které zřejmě s válkou nesouvisely a které by v případě úspěchu znamenaly čest a prospěch spíš pro jed- notlivé občany, když však dopadly špatně, uškodily vojenským zájmům státu. /8/ V čem byla příčina?

Perikles, mocný díky své autoritě, svému rozhledu i na- prosté nezištnosti, ovládal lid, aniž jej připravil o svobodu, nedal se jím vést víc, než jej sám vedl, protože nemluvil pro jeho potěšení, jak by musil činit, kdyby byl získal moc způso- bem hodným odsouzení, ale na základě vážnosti, kterou

u něho měl, mohl se stavět proti jeho názorům i za cenu, že vyvolá jeho hněv. /9/ Kdykoli zjistil, že si příliš troufají v nepravou chvíli, dokázal je svou řečí postrašit, a když je naopak přepadl neodůvodněným strach, dodával jim zas odvahy. A tak byla v Athénách podle jména demokracie, ve skutečnos- ti však vládla prvního občana. /10/ Jeho nástupci si byli vzájemně zhruba rovni, a přitom se každý snažil být první, a tak začali světovat lidu i správu státu, aby se mu zavděčili. /11/ Následkem toho došlo k mnoha chybám, jak se dalo čekat ve velkém městě stojícím v čele říše, zejména k oné výpravě na Sicílii, při které ani tak nešlo o chybu v odhadu nepřátelských sil jako spíše v tom, že vysílající nedali od- plouvajícím dost prostředků, ale pro osobní spory vyvolané snahou získat vedoucí místo v obci zanedbávali potřeby vojska a ve veřejné správě vyvolali první zmatky. /12/ Přestože na Sicílii přišli kromě jiného o většinu loďstva, přestože ve městě došlo už k otevřené roztržce, přece se drželi deset let proti nepřátelům, kteří proti nim bojovali od začátku, proti Sicilanům, kteří se s nimi spojili, proti většině svých spojenců, kteří se od nich odtrhli, a nakonec proti Kýrovi, synovi per- ského krále, který se přidal k Peloponnesanům a dával jim peníze na loďstvo, a nepovolili, dokud se sami pro soukromé rozepře nenapadli a nezpůsobili si nenapravitelné škody. /13/ Tak bohaté prostředky měl Perikles k použití na začátku války, že mohl tvrdit, že Athény velmi snadno samotné Peloponnesany porazí.

66 Lakedaimoňané a jejich spojenci podnikli téhož léta se sto lodmi výpravu proti ostrovu Zakynthu, který leží naproti Eloidě. Jeho obyvatelé jsou potomky achajských kolonistů, kteří sem přišli z Peloponnésu a bojovali po boku Athéňanů. /2/ Na lodích bylo tisíc lakedaimonských hoplitů, velitelem byl Spartan Knémos, tehdy nauarchos. Vylodili se na ostrov a z větší části ho zpusořili. A protože se jim oby- vatelstvo nepoddalo, odpluli zas domů.

67 Na sklonku téhož léta se vydali Korintan Aristeus, lakedaimonští vyslanci Anérastos, Nikolaos a Pratosamos, z Tegeje Timagoras a z Argu Pollis, ten jen jako soukromá osoba, do Asie k perskému králi, zda by ho nějak nepřemluvili,